

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин” - БАН

1. Проблематика на звеното:

1.1. Преглед на изпълнението на целите /стратегическа и оперативни/ и оценка на постигнатите резултати в съответствие с мисията и приоритетите на звеното, утвърдени от ОС на БАН при структурните промени през 2010 г. (до 1 страница)

Институтът за български език „Проф. Любомир Андрейчин” (ИБЕ) към Българската академия на науките е национален научен център за фундаментални, научно-приложни и експертни изследвания на българския език. Приоритетните области в научните изследвания на Института за български език са:

Системно проучване и описание на граматичната структура и лексикалния състав на съвременния български книжовен език.

Институтът за български език системно проучва и описва граматичната структура и лексикалния състав на българския език и внася единство в писмената практика чрез отразяване на езиковите промени и определяне на националната езикова политика. Задълбочено се изследват явленията и процесите в българската лексика въз основа на езиков материал както от основния лексикален фонд на българския език, така и на най-нова лексика и фразеология.

Запазване и стратегическо утвърждаване на българската национална идентичност като част от културното разнообразие в Европа и света.

В Института за български език се изследва историческото наследство на българския език, съхранено чрез писмените и епиграфските паметници, осъществяват се проучвания в областта на историческата диалектология чрез съпоставка на ръкописи и живи говори. Приоритет представлява многостранното изследване на българските диалекти, основано на богат и автентичен материал от цялата езикова територия. Извършват се фундаментални етимологични изследвания за изясняване на домашния славянски или на чуждоезиковия произход на българската лексика, водещи до разкриване на връзките на българския език и българския народ с други езици и народи. Проучването на произхода на българската лексика и имена, както и съпоставителните и етнолингвистичните изследвания допринасят за разкриването на генезиса на българския народ, за изследването на неговата материална и духовна култура през вековете.

Разработване на електронни езикови ресурси и програмни приложения за експертна и масова употреба.

Езиковите ресурси (Българският национален корпус, паралелни и анотирани корпуси, електронни речници) и програмите за тяхната обработка, които се разработват в Института за български език, са не само съотносими по качество и количество с тези за големите европейски езици, но в някои случаи налагат стандарти за бъдеща работа.

Информационно и експертно обслужване на българската държава и общество.

Проучването на съвременното състояние на книжовноезиковите норми на българския език и тяхното системно кодифициране, описанието на функционалните стилове и езиковите регистри се реализира в работата по правописен речник на българския език и основни правила за правопис и пунктуация. Основният лексикографски проект на Института е многотомният тълковен *Речник на българския език*, чрез който се събира, съхранява и документира лексикалното богатство на българския език в голям хронологичен отрязък от повече от 200 години. Важен приоритет в работата на ИБЕ е обхващането и представянето на богатството на българската лексика от началото на XIX в. до днес чрез създаването на различни по обхват и жанр речници.

1.2. В съответствие с прегледа от т. 1.1. представете визия за развитието на звеното и приоритети за периода 2013-2015 г. (до 1 страница)

Приоритет представлява разработването на фундаментални езиковедски изследвания, отговарящи на стандартите на модерната езиковедска теория и методология.

С национална значимост е изследването на граматичната структура и лексикалния състав на българския език, един от резултатите на което е създаването на поредица от речници - правописни, тълковни, терминологични, синонимни, двуезични и многоезични (включително електронни).

ИБЕ ще продължи да работи за запазване на езиковото културно-историческо наследство на България и на българската национална идентичност в процеса на европейска интеграция и глобализация посредством изследване, описание и съхранение на историята на българския книжовен език, българските диалекти и исторически езикови паметници. В периода 2013-2015 г. приоритетно за Института ще остане изработването на многотомния тълковен *Речник на българския език*, на *Българския етимологичен речник*, на *Европейския* и на *Общославянския лингвистичен атлас*, за да може постепенно да се достигне до тяхното окончателно завършване.

Запазват приоритета си и изследванията, разкриващи връзките на българския език и българския народ с други езици и народи посредством проучване на произхода на българската лексика, етнолингвистични и съпоставителни изследвания на българския език с други славянски, балкански и европейски езици в синхронен и диахронен план.

Информационното и експертното обслужване на българската държава и общество ще продължава да се развива посредством високопрофесионална експертна и консултантска дейност, която включва и дейността на Службата за езикови справки.

Ще се задълбочава фокусът върху разработването на големи по обем и непротиворечиви по характер електронни езикови ресурси (корпуси, компютърни речници, езикови бази от данни) за създаване на програмни продукти за компютърна обработка на езика в помощ на електронното общество, образование и правителство и осъществяване на публичен достъп до тях.

Непосредствена цел на изследователите от ИБЕ ще бъде създаването, запазването и разпространението на научни материали (широка публикационна дейност в съответствие с модерните начини за разпространение на информация) за развитие на българското общество, базирано на знания.

За да продължи да се развива като научен център, в който се извършват фундаментални и приложни научни изследвания на българския език и се разработват актуални проблеми на славянското, балканското и общото езикознание, усилията ще бъдат насочени към създаване, запазване и развитие на човешкия научен потенциал -- активно участие в обучението на докторанти и постдокторанти, преподавателска дейност, изработване на учебници и учебни помагала, отговарящи на съвременните изисквания. Това предполага и партньорско участие в националните и европейските инфраструктури, задълбочаване на сътрудничеството с други научни институции и университети в страната и чужбина, увеличаване на относителния дял на интердисциплинарните изследвания.

Приоритет ще имат проектите, които засягат по-обща проблеми или по-голямо количество езикови феномени и данни; колективни разработки, които представят разнообразни направления или подходи; интердисциплинарни изследвания, които предполагат международна конкурентоспособност в съгласие с нуждите на социално-икономическото и интелектуалното развитие на българското общество и в съответствие с европейските и световните тенденции за организация на научните изследвания.

1.3. Връзка с политиките и програмите от приетите от ОС на БАН на 23.03.2009 г. „Стратегически направления и приоритети на БАН през периода 2009–2013 г.“ (до 1 стр.)

Институтът за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ е водещият център за изследването на българския език и определянето на националната езикова политика както в рамките на Българската академия на науките, така и в страната, и в света.

Научната проблематика на ИБЕ е в пряка връзка с основните политики от стратегическите направления и приоритети на БАН: *Науката – основна двигателна сила за развитие на националната икономика и общество, базирани на знания; Научен потенциал и изследователска инфраструктура – част от Европейското изследователско пространство; Националната идентичност и културното разнообразие в Европа и света.*

Цялостната продукция на Института е свързана – както чрез своите теоретични, така и чрез приложните си лингвистични разработки – със съвременното българско общество и съвременната българска държава. В ИБЕ се създават съвременни езиковедски изследвания с оглед на стандартите на модерната езиковедска теория, методология и философия на езика, които допринасят за интелектуално развитие на българското общество. В резултат на това се издават качествени, разработени в съответствие с модерни научни методологии, теоретични лингвистични изследвания и нормативни справочници, които имат официален характер (речници - сред тях многотомният тълковен *Речник на българския език, Правописен речник на българския език*, нормативни граматика, справочници по езикова култура, международно признатите списания *Български език* и *Балканско езикознание*). Учените от ИБЕ изготвят експертни оценки на нормативни актове, свързани със законодателното уреждане на езиковата материя; експертни оценки по различни въпроси, свързани с използването на българския език в работата на държавни органи, съдебни и финансови институции, както и за българските медии.

Постепенно се увеличава относителният дял на интердисциплинарните проекти, в които участват изследователи от Института (както между научни институти в структурата на БАН, така с университетски звена и с международни институции). ИБЕ взема активно участие в европейските научни инфраструктури за създаване на езикови ресурси и приложения за тяхната компютърна обработка. Пример за това е участието на Института в META-NET (Multilingual Europe Technology Alliance) - мрежа за високи постижения в областта на езиковите технологии, финансирана от Европейската комисия, в която членуват 54 организации от 33 страни от ЕС. Тъй като сравнително отскоро се създават компютърни приложения, базирани на компютърната обработка на българския език, полето за създаване на иновационни продукти е голямо.

Основните теоретични и научно-приложни разработки, създавани в ИБЕ, са фокусирани върху изследването на богатството и спецификата на българския език като един от главните носители на българската национална идентичност. Специално внимание се отделя на тези лексикални и семантични явления, които са проява на националната специфика на българския език или черти на българската народопсихология. Българистичните изследвания по история на езика, диалектология, етимология, ономастика, етнолингвистика, съпоставителните изследвания с други езици са принос към културното разнообразие в Европа и света, като едновременно с това акцентират и върху богатството и спецификата на българския език.

Националният език на българите, като основен предмет на дейността на Института за български език, определя факта, че всички изследователски проекти, разработвани в ИБЕ, имат общонационално значение, като допринасят за запазването и разпространението на културно-историческото наследство на България, за съхраняването на националната идентичност и за ускореното интелектуално развитие на българското общество.

1.4. Извършвани дейности във връзка с точка 1.3. (до 1 страница)

Изследователите в ИБЕ през 2011 г. са работили по 7 международни, 34 колективни и 6 индивидуални планови проекта, 8 проекта са получили допълнително финансиране.

Завършва работата по *Правописен речник на българския език*, традиционният предговор към него е издаден през 2011 г. като отделно книжно тяло - *Правопис и пунктуация на българския език. Основни правила*. Издаден е и *Обратен речник на българския език*, базиран на словника на Правописния речник. В рамките на основния лексикографски проект на Института - многотомния тълковен *Речник на българския език*, в който се събира, съхранява и документира лексикалното богатство на българския език, е приключена работата по том 14 и по преиздаването на том 4. Изследвания с фундаментално-приложен характер се разработват в рамковата тема: *Теоретични и практически аспекти на съпоставителните лексикални изследвания*. Продължава работата по проекта *Теория и практика на българската терминология*. Съчетаването на традиционни и иновативни подходи е отразено в издадените сборници с научни трудове, речници и монографични изследвания - *Съвременни методи и подходи в лексикографската практика*; *Студии по лексикология*; *Библиографията по българска лексикология, фразеология и лексикография*; *Съпоставителни лексикални анализи и основа за съпоставка*; *Семантичен речник на типологичните характеристики на вторичното назоваване в руския и българския език*; *Ивритско-български речник*; *Терминологичен речник по екология*. Продължава работата по разширяването на Българския wordnet - лексикално-семантична мрежа, описваща релациите между лексикалните единици в рамките на даден език и междуезиково.

Учените в ИБЕ имат съществен принос в изследването, съпоставянето, издаването, съхраняването и представянето на българското словно богатство – нашето културно наследство. През 2011 г. излезе от печат том 7 на *Български етимологичен речник*, многотомно академично издание за произхода на думите в българския език (отчетен и отличен през 2010 г.). Успешно продължава работата по проектите: *Български диалектен речник*, *Европейски лингвистичен атлас*, *Общославянски лингвистичен атлас* и *Социокултурно взаимодействие на езиците в Централна и Югоизточна Европа: история и съвременност*. Завърши работата по подготовката и издаването на *Български диалектен атлас. Ч. 4. Морфология*. Изследванията върху днешната езикова ситуация в Западна Тракия и Югоизточна Македония са обобщени в издадения *Речник на българските говори в Южните Родопи* и книгата *Южнородопските български говори в Ксантийско и Гюмюрджинско*. Излязоха от печат монографиите *Покайната книжнина на Българското средновековие IX-XVIII век* и *Български епитимийник от XV-XVI в.* Завърши работата по проекта *Турско-български хибридни съществителни имена в българските диалекти*. През 2011 г. е публикуван трудът *Съдбата на турцизмите в българския език и в българската култура*. Предлагат се семиотични изследвания с широк спектър в поредица от книги: *Семиотични изследвания на търговската марка II част (Семиотика на цвета в рекламата)*, *Advertisements: Signs of femininity and their corresponding color meanings*.

Продължава работата по съставянето на електронен архив по етнолингвистика: народни термини, свързани с духовната култура на българите; по събирането и анализирането на българската топонимия в рамките на проекта *Електронна база данни на българската топонимия*, както и по съставянето на *Български топонимен речник*. Създадени са програми за проверка и корекция на правопис и граматика, за автоматично отстраняване на многозначност, за частичен синтактичен анализ и откриване на именувани обекти. *Българският национален корпус* - уникален съвременен езиков ресурс, се разширява и обогатява непрекъснато - към момента съдържа 470 000 000 единици.

1.5. Полза / ефект за обществото от извършваните дейности по точка 1.4. (до 1 стр.)

Издаването на речници и справочници с официален нормативен характер е от голямо значение за работата на публичните институции на всички равнища и за обществото като цяло. Дейностите за популяризиране на книжовноезиковите норми имат важно значение във връзка с пълноценното използване на българския книжовен език във всички сфери на обществения живот. Във връзка с това се реализират многобройни авторитетни изяви в медиите, където професионално се коментират актуални проблеми на езиковата практика и култура.

Трудове като многотомния *Речник на българския език*, *Български диалектен атлас*, *Български етимологичен речник*, които имат както научно-фундаментално, така и научно-приложно значение, се използват от много хуманитарни научни направления, от различни образователни и културни институции. С национална значимост са създадените поредици от речници - отразяващи лексикалното богатство и разнообразие на българския език, документиращи актуалните изменения в българската лексика и фразеология, представящи езикова еквивалентност и паралели между български и други езици. Предизвиканият широк обществен интерес към тези речници показва, че те отразяват една обществена необходимост на нашето съвремие.

Изследванията върху историята на езика, върху богатството и разнообразието на българските диалекти, етимологичните и етнолингвистични изследвания допринасят за изясняване на въпросите за корените на славянското езиково единство в културното разнообразие в Европа и света и едновременно с това - за утвърждаване на националната идентичност. Подобни изследвания представляват интерес не само за научни работници, преподаватели, студенти, учители, културни дейци, но и за широката българска общественост. В ИБЕ се създават, съхраняват и разпространяват разнообразни научни материали, езикови архиви и корпуси, които сами по себе си представляват национално богатство с уникален характер. Езиковите архиви имат важно значение за диалектологията, за историята на езика, за етимологията, етнолингвистиката, за славистиката, балканистиката, европеистиката, за други хуманитарни науки, както и за запазване на духовната култура.

През изминалата година резултат от научната продукция на изследователите от Института за български език е внушаващото количество научна продукция: 429 публикувани научни изследвания, от които 26 книги (монографии и сбраници) и 53 студии и статии в реферирани български и чуждестранни списания, както и 155 труда под печат, завършени през 2011 г. Важен фактор за оценка на качеството на резултатите е и интересът на научната общност в България и чужбина, както и на българското общество към публикуваните трудове – граматика, речници, атласи, учебници и др., които са много търсени на българския книжен пазар. Тенденция в последно време е част от готовите резултати да се разпространяват по електронен път – като електронни публикации, осигурен достъп до корпуси, речници, езикови бази от данни, при което качеството им и интересът към тях се оценяват по броя посещения или по броя заявки към базите от данни.

Със значимите си научни постижения, с безспорната си роля за обществото и държавата, със значението си за популяризиране на езиковата проблематика в медиите, с активното участие в обучението на студенти и докторанти, с участието си в огромно количество успешни и значими международни проекти, с ролята си за запазване на националната идентичност и съхранение и разпространение на езиковото културно-историческо наследство, Институтът за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ доказва, че е водещият център за изследване на българския език и определянето на националната езикова политика.

1.6. Взаимоотношения с институции (до 1 страница)

Традиционно учени от ИБЕ си сътрудничат с други звена на БАН. В момента се работи по проекта *Супрасълският сборник, старобългарски писмен паметник от X в., ново електронно базирано издание* съвместно с Института по литература към БАН в рамките на програмата на UNESCO Memory of the World. В проекта *The Cultural Exchange and the Creation of a Common Space. The Example of the Travelling Books* с Румънската академия на науките от българска страна участват КМНЦ, Институтът за исторически изследвания и Институтът за български език.

През 2011 г. продължи съвместното сътрудничество с български университети по разработването на редица научни проекти. С Факултета по славянски филологии при Софийския университет „Св. Климент Охридски” работим като партньори по проектите: *Компютърни и интерактивни средства за исторически езиковедски изследвания*, финансиран от Европейските структурни фондове и *История и историзъм в православния славянски свят. Изследване на идеите за история*. В рамките на договор по *Схема за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ*: Подкрепа за развитието на докторанти, постдокторанти, специализанти и млади учени по Оперативна програма *Развитие на човешките ресурси* към Европейския Социален Фонд 2007 – 2013 г., се разработва проектът *Математическа логика и компютърна лингвистика: развитие и взаимно проникване* съвместно с Катедра *Математическа логика* към Факултета по математика и информатика на Софийския университет. В рамките на тези проекти бяха проведени съвместни прояви, организирани от Софийския университет и ИБЕ: семинари, публични лекции, обсъждания и конференции. В международно финансирания проект *CESAR: Централно и южноевропейски ресурси* (СIP-ICT-PSP.2010.6.1), финансиран по програмата на ЕС ICT PSP, са привлечени като участници учен от Софийския университет „Св. Климент Охридски” и Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”. Институтът за български език е член на европейската инфраструктура *CLARIN – Common Language Resources and Technologies Infrastructure*, съвместно с още девет български научни институции - университети и научни институти към БАН.

През 2011 г. продължи и се разшири добрата традиция за активни контакти с медиите и осигуряване на видимост на научните събития и постижения. Учените от института са участвали в над 60 интервюта, в това число по Българската национална телевизия и Българското национално радио, публикували са свои научно-популярни материали в редица издания.

1.7. Общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата (до 2 страници)

1.7.1. Практически дейности, свързани с работата на национални правителствени и държавни институции, индустрията, енергетиката, околната среда, селското стопанство, национални културни институции и др. /относими към получаваната субсидия/.

Съществена е ролята на Института за български език за утвърждаване на езиковата норма и подобряване на езиковата култура на обществото. Служба *Езикови справки и консултации* е създадена с основната цел да осигурява експертна помощ по въпросите на правописа, правописа и пунктуацията в съвременния български книжовен език за държавни институции, Парламент, Министерски съвет, министерства, Комисия по европейска интеграция, електронни и печатни медии, фирми и рекламни агенции, правораздавателни институции, издателства, общини, частни лица.

В *Служба за езикови справки и консултации* се извършва високопрофесионална експертна и консултантска дейност, необходима за нормалното функциониране на редица институции:

министерства, съдебна система, фирми, обществени организации, медии, издателства. Налице е повишаване на интереса към дейността на Службата (през годината са дадени отговори на 3 200 запитвания по телефона), което е доказателство за нейната обществена значимост.

Особено сполучлива инициатива, целяща подобряване на езиковата култура на обществото, са телевизионни предавания и рубрики на Българското национално радио. Учени от Института активно сътрудничат на някои телевизионни програми и радиорубрики (съавторство на учен от Института в предаването „Аз уча български“ по Българската национална телевизия; редовно присъствие в предаването „За думите“ по програма „Хр. Ботев“). В предаването „За думите“ по програма „Христо Ботев“ се води рубриката „Езикови справки“, в която редовно участват специалисти по съвременен български език от Института, започна и нова рубрика „По следите на думите“ с редовното участие на учени етимолози от ИБЕ. Продължава и традицията на рубриката „Езикова култура“ в списание „Български език“.

Учените от Института участват в разнообразна експертна дейност, част от която подпомага работата на различни институции. Голям е броят на участия в научни журита по конкурси за академични длъжности и научни степени (общо 28, от тях над 10 за Софийския университет и други български университети). Разработени са редица предложения за учебни програми, концепции, експертни оценки и становища за различни държавни институции (МОМН, съдебна система и др.).

1.7.2. Проекти, свързани с общонационални и оперативни дейности, обслужващи държавата и обществото, финансирани от национални институции (без Фонд „Научни изследвания“), програми, националната индустрия и пр. - до ТРИ най-значими проекти.

През 2011 г. получиха допълнително финансиране два проекта, насочени към изследването на езиковото ни културно-историческо наследство, и списание „Български език“ - популяризиращо последните достижения на българистичните езиковедски изследвания и въпроси на езиковата култура.

Проектът *Изследване на културно-историческото наследство в Източна (Одринска) и Западна (Беломорска) Тракия* е финансиран от фондация „Българска памет“. Провеждане на теренни проучвания в Западна Тракия и Егейска Македония. През 2011 г. е събран и класифициран обширен материал от повече от 200 селища на територията на днешна Гърция и Турция. Предстои каталогизирането и обработването на данните с оглед на тяхното публикуване и бъдещи теренни проучвания.

Подтемата *Традиция и устойчиви тенденции в развоя на един архаичен български говор – говора на с. Еркеч (днес Козичино), Поморийско* от проекта *Изследване на българските диалекти на различни езикови равнища (С оглед на изработването на академична българска диалектология)* получи финансиране от фондация „Българска памет“. През 2011 г. изследването е завършено успешно и прието за печат.

Списание *Български език* получи допълнително финансиране по Програма *Култура* на Софийска община. Като запазва научния си характер, списание *Български език* се стреми да остане и издание за повишаване на филологическата култура на по-широки кръгове от читателската публика. По тази причина в него продължава живота си постоянната рубрика *Езикова култура*, която в по-различен стил предлага езиковедския поглед върху най-новите явления в българския език в неговото многообразие.

2. РЕЗУЛТАТИ ОТ НАУЧНАТА ДЕЙНОСТ ПРЕЗ 2011 г.:

2.1. Не повече от ЕДНО най-важно и ярко научно постижение:

Критериите, използвани за избора на едно научно постижение в различните категории сред многобройните научни трудове на учените от Института за български език, заслужаващи да бъдат отличени, са:

- 1 Трудът е резултат на планова тема на ИБЕ;
- 2 Трудът е резултат на колективна планова разработка;
- 3 Трудът е публикуван (вкл. електронно) и носи гриф на ИБЕ;
- 4 Трудът разглежда по-обща проблеми или описва по-голямо количество езикови данни;
- 5 Трудът представя различни подходи на анализ;
- 6 Трудът е награден;
- 7 Трудът е получил допълнително финансиране;
8. За труда има публикувана положителна рецензия.

Съвременни методи и подходи в лексикографската практика. Сборник студии и статии. Ред. и състав. Диана Благоева, Сия Колковска. София, „Авангард Прима”, 2011. 172 с. ISBN 978-954-323-923-8

Сборникът съдържа изследвания, проведени в рамките на съвместен научен проект, разработен в периода 2008-2010 г. от изследователи от Института за български език при БАН и Института за чешки език при Чешката академия на науките. Включените 6 публикации от 5 български и 2 чешки автори засягат актуални проблеми на съвременната славянска лексикография, свързани с приложението на модерни и иновативни методи и технологии в лексикографската практика. В отделните изследвания са разгледани въпроси, отнасящи се до използването на електронни корпуси за лексикографски цели, изграждането на лексикални бази данни, използването на постиженията на традиционната лексикография за създаването на електронни речници и пр. Засегнатите проблеми, повечето от които се разглеждат за първи път в българското езикознание, очертават някои от основните перспективи за развитие на българската и чешката академична лексикография, свързани с приложение на съвременните езикови технологии в лексикографската дейност.

2.2. Не повече от ЕДНО най-важно и ярко научно-приложно постижение:

Правопис и пунктуация на българския език. Основни правила. Институт за български език - БАН, „Просвета”, София, 2011, ISBN: 978-954-01-2604-3.

Изданието има нормативен характер и представя основните правила на правописа и пунктуацията на българския език, валидни за края на първото десетилетие на 21. век. То отговаря на задължението на Института за български език, който е упълномощен да проучва промените в писмената практика и да внася единство в правописа чрез системно кодифициране. Разработено е от екип езиковеди, специалисти по книжовен език от Института за български език при Българската академия на науките. В изданието е приложен съвременен подход към представяне на правилата, които са формулирани максимално ясно и достъпно. Така то служи на всички, които си поставят за цел да овладеят българския правопис и пунктуация, искат да подобрят своята грамотност или се нуждаят от актуална справка по правописни и пунктуационни проблеми. За четири месеца изданието е продадено в повече от 9 хиляди екземпляра.

III. МЕЖДУНАРОДНО НАУЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО НА ЗВЕНТО

Международното сътрудничество на учените от Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ се осъществява чрез съвместни проекти с престижни университети и научни центрове.

3.1. В рамките на договори и спогодби на ниво Академия

Основните партньори в международно сътрудничество на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ на ниво академии са академиите на науките на редица славянски страни. През 2011 г. Институтът за български език „Проф. Л. Андрейчин“ продължи своето сътрудничество с академии на науките в следните страни:

Чешка академия на науките – Институт за чешки език (два проекта - *Неологизмите в българския и чешкия език – теоретични и лексикографски аспекти* и *Приложение и негативните правила при компютърната обработка на езика*)

Руска академия на науките – Институт по славянознание (проект *Социокултурни контакти и взаимодействия в Централна и Югоизточна Европа – история и съвременност*)

Полска академия на науките – Институт по славистика (проект *Квантификация на време и аспект в български, полски и английски на базата на Българо-полската съпоставителна граматика (теоретични изследвания и компютърно приложение)*). Два от проектите са приключили успешно - резултатите са реализирани като публикации, отпечатани в съвместни сборници. Продължават проектите с ЧАН. През 2011 г. са сключени два нови договора за съвместни изследвания с Полската академия на науките, два - със Словашката академия на науките, един - с Руската академия на науките и един - с Румънската академия на науките.

3.2. В рамките на договори и спогодби на институтско ниво

През 2011 г. учените от Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ работиха по научни проекти в сътрудничество с учени и научни структури от други европейски страни в рамките на междуинститутски договори и спогодби. Институтът за български език е партньор в два европейски проекта, финансирани по програма ICT PSP на Европейската комисия. В проекта *CESAR: Централно и южноевропейски ресурси* - сътрудничеството е с изследователски групи от Института за унгарски език, Университета в Белград, Университета в Загреб, Словашката академия на науките и Полската академия на науките. В проекта *ATLAS (ATLAS - Applied Technology for Language-Aided CMS)* партньори на ИБЕ са Полската академия на науките, Университетът в Задар, Университетът в Яш, Университетът в Хамбург, DFKI - Германия, Институт за технология и развитие - България, и две частни компании: Атлантик - Гърция. и Тетраком - България.

Институтът за български език е член на EFNIL - Европейска федерация на институтите за национални езици.

3.3. Основни насоки, състояние и перспективи за международното сътрудничество: (до 1 стр.)

Основните насоки на международното сътрудничество на учените от Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ през 2011 г. са свързани със задълбочаване и разширяване на контактите с колеги от чуждестранни университети и институти за създаването на общи теоретични и научно-приложни разработки, което бележи все по-успешното интегриране на учените от Института в европейската научна инфраструктура. Активността на учените и научните екипи от Института продължава да е насочена към съвместни българистични и съпоставителни теоретични изследвания, като в същото време се увеличава и броят на общите разработки с научно-приложен характер, които са предназначени за по-широк кръг потребители

извън научните среди. Перспективите за международно сътрудничество са свързани с още по-активното търсене на теми от общ интерес с партньори от европейски институти и университети и с разширяването на кръга на партньорите в това сътрудничество. Показателен за усилията на учените от Института в тази посока е спечеленият през 2011 г. проект *Електронен модел за съпоставително изследване на български и словенски език на диалектно равнище* по програма за двустранно сътрудничество между България и Словения, с ръководител доц. Л. Антонова-Василева, финансиран от Фонд „Научни изследвания” към МОМН. Показателен е и фактът, че през 2011 г. са сключени шест нови договора за съвместни научни разработки с институти от други академии на науките.

3.4. Най-значими международно финансирани проекти (до три проекта)

Като най-значими международни проекти на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин” с оглед на мащаба на научно сътрудничество и на значимостта на поставените научни цели може да се посочат следните два проекта:

Участие в международния проект CESAR: Централно и южноевропейски ресурси (CIP-ICT-PSP.2010.6.1), финансиран по програмата на ЕС ICT PSP. Проектът CESAR, в сътрудничество с META-NET, цели идентифицирането, увеличаването, подобряването, стандартизацията и разпространението на широк кръг от езикови ресурси и програми за обработка на езика. Проектът ще направи достъпни множество езикови ресурси за български, унгарски, полски, хърватски, сръбски и словашки, които включват едно- и многоезикови корпуси, речници, лексикално-семантични мрежи и релевантните програми за тяхната обработка. Проектът е част от META-NET, мрежа за високи постижения областта на езиковите технологии. Проектът е с продължителност две години от 1 февруари 2011 г.

Участие в проекта ATLAS (Applied Technology for Language-Aided CMS, ICT PSP No 250467), финансиран по програма ICT PSP: CIP-ICT-PSP-2009-3, е насочен към създаването на три тематично различни уеб сървиса: iLibrarian, iPublisher (за създаване, поддържане и публикуване на многоезиково съдържание в интернет) и EUDocLib (за достъп до европейските правни документи). Основните услуги, които се предлагат, са: автоматична категоризация на документи, автоматично генериране на резюмета на документи, автоматичен превод на резюметата, извличане на думи и изрази, които са „най-важни” за даден документ, интелигентно търсене в многоезиковото съдържание. Проектът е с продължителност три години от 1 март 2010 г.

4. УЧАСТИЕ НА ЗВЕНТО В ПОДГОТОВКАТА НА СПЕЦИАЛИСТИ: (до 1 страница).

Учените от Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ активно участват в преподавателската дейност на значителен брой български университети из цялата страна, което е признание за техния висок професионализъм. Това много ценно и перспективно сътрудничество вече е традиция за учените от Института, като то допълва по оптимален начин научната им дейност.

Разнообразни форми на преподавателска дейност:

•Изнасяне на лекционни курсове по бакалавърски и магистърски програми във висши учебни заведения (общо 1860 часа):

– **Лектори в страната:** проф. дфн М. Алмалех, проф. дфн М. Георгиева, проф. дфн В. Мурдаров, проф. дн В. Райнов, проф. дфн М. Цибранска-Костова, проф. Св. Коева, доц. д-р Т. Александрова, доц. д-р Д. Благоева, доц. д-р Ив. Карачорова, доц. д-р С. Колковска, доц. д-р Р. Станчева, доц. д-р Т. Чаралозова, гл. ас. д-р Н. Паскалев, гл. ас. д-р М. Томов.

– **Лектори в чужбина:** доц. д-р Маргарита Димитрова в Москва; доц. д-р Неда Павлова, гр. Лион, Франция.

•Провеждане на упражнения и семинари във висши учебни заведения (общо 1356 часа): доц. д-р З. Барболова, доц. д-р Г. Митринов, гл. ас. д-р Хр. Дейкова, гл. ас. д-р Росица Декова; гл. ас. д-р Б. Нишева, ас. М. Гарова, ас. А. Лазарова, ас. Й. Трифонова, Б. Ризов.

– **Висши учебни заведения в страната:** Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Нов български университет, Национална академия за театрално и филмово изкуство, Пловдивски университет „П. Хилендарски“, ЮЗУ „Н. Рилски“ – Благоевград, Русенски университет „А. Кънчев“, Университет по библиотекознание и информационни технологии, Великотърновски университет, Военна академия „Г. С. Раковски“, Аграрен университет – Пловдив, МА.

– **Висши учебни заведения в чужбина:** Московски държавен университет „М. Ломоносов“, Филологически факултет, Катедра по славянски езици (доц. М. Димитрова), Университет гр. Лион, Франция (доц. Н.Павлова).

• Изнесени публични лекции: – в чужбина: проф. дфн М. Алмалех (Солунски университет „Аристотел“), проф. дфн М. Цибранска-Костова (Американска академия в Рим), доц. д-р М. Китанова (Държавната академия за славянски култури, Москва); в България – проф. М. Цибранска-Костова, проф. д-р Св. Коева, проф. д-р Е. Мирчева, доц. д-р И. Карачорова.

Други форми на участие на учени от Института в подготовка на специалисти:

•Ръководство на докторанти: проф. д-р Св. Коева, проф. д-р А. Чолева-Димитрова, доц. д-р П. Легурска, доц. д-р А. Пачев.

•Ръководство на постдокторанти: проф. дфн М. Цибранска-Костова, проф. д-р Св. Коева, проф. д-р Е. Мирчева, доц. д-р П. Легурска.

•Ръководство на специализанти: проф. дфн М. Цибранска-Костова, проф. д-р Св. Коева, доц. д-р П. Легурска.

•Ръководство на дипломанти: проф. д-р Св. Коева, гл. ас. Хр. Дейкова, ас. Йорданка Трифонова.

• 5 защитени през 2011 г. дисертации на сътрудници на Института за получаване на образователната и научна степен „доктор“ (А. Кочева-Лефеджиева, Ат. Атанасова, К. Мичева-Пейчева, В. Мичева, М. Райкова).

5. ИНОВАЦИОННА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНТО И АНАЛИЗ НА НЕЙНАТА ЕФЕКТИВНОСТ

5.1. Осъществяване на съвместна иновационна дейност с външни организации и партньори, вкл. поръчана и договорирана с фирми от страната и чужбина

Във връзка с осъществяването на проекта *Електронна база данни на микротопонимията от Западна България* е създадено партньорство със специалисти от софтуерна ИТ компания „Сирма Медия“ АД (компания с доказан опит и много успешни проекти досега). Целта е създаването на семантична среда за детайлен анализ (морфологичен, семантичен, съпоставителен, статистически и пр.) и класификация на географските имена. Ще се използват най-новите постижения в областта на семантичните технологии, които ще позволят много по-високо ниво на структуриране, контекстно търсене и работа с наличната информация. В резултат – изградената семантична среда за въвеждане и обработка на ономастичната информация ще даде възможност за свободен достъп до ресурсите на базата данни с материали по темата на проекта, като по този начин значително ще подпомогне научните изследвания и разработки в областта.

6. СТОПАНСКА ДЕЙНОСТ НА ЗВЕНТО (до 1 страница)

Информацията е изготвена по данни, предоставени от главния счетоводител на Института за български език Е. Субева.

6.1. Осъществяване на съвместна стопанска дейност с външни организации и партньори, вкл. поръчки от фирми от страната и чужбина.

Няма.

6.2. Отдаване под наем на помещения и материална база.

Институтът за български език отдава под наем помещение с размер 15.5 кв.м.

7. КРАТЪК АНАЛИЗ НА ФИНАНСОВОТО СЪСТОЯНИЕ НА ЗВЕНТО ЗА 2011 Г. (до 1 страница).

Информацията е изготвена по данни, предоставени от главния счетоводител на Института за български език Е. Субева.

В началото на 2011 г. ИБЕ има утвърдена бюджетна субсидия в размер на 890 069 лв., в края на годината след направените корекции субсидията е увеличена и окончателният ѝ размер към 31. 12. 2011 г. е 910 981 лв. Бюджетната субсидия е изразходвана за заплати и осигурителни вноски на персонала по трудови правоотношения, стипендии на докторантите, обезщетения по КТ, за провеждане на процедури - „доктор” и „професор”. Към края на годината ИБЕ няма неизплатени задължения към доставчици на стоки и услуги. ИБЕ има получен заем от партия „Развитие” на ЦУ – БАН в размер на 17 000 лв. за провеждане на международна работна среща на ОЛА (Общоевропейски лингвистичен атлас) през 2010 г. и заемът е върнат през м. януари на 2012 г.

Собствените средства за годината са предимно от международни проекти и проекти, финансирани от Национален фонд „Научни изследвания”, и възлизат на 709 998 лв. или приблизително 78 % спрямо бюджетната субсидия.

Независимо от намалената бюджетна субсидия 2011 г. може да се отчете като относително стабилна за ИБЕ, тъй като не се наложи намаляване на обема на работа или на щата. Това обаче не променя факта, че при изпълнението на научноизследователските си дейности някои секции на ИБЕ изпитват явен недостиг на финансови средства за провеждане на теренни проучвания, за

събиране на материали, за закупуване на литература, за участие в конференции и за публикуване на готовата научна продукция.

8. СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ НА ЗВЕНОТО В ИЗДАТЕЛСКАТА И ИНФОРМАЦИОННАТА ДЕЙНОСТ, ПРЕПОРЪКИ

8.1. Състояние и проблеми на издателската дейност

Показателен факт за изследователската активност на учените от Института за български език е внушителният брой публикации (монографии, речници, статии, научно-популярни статии и др.), излезли през 2011 г. (429) или приети за печат (115). Бързото и качествено издаване на значителната научна продукция продължава да е проблем (особено при издаването на големи трудове – монографии, речници и колективни сборници).

През 2011 г. новото ръководство на Академичното издателство „Проф. Марин Дринов“ предприе стъпки за издаване на отдавна завършени и предадени за печат трудове на учени на Института за български език, в резултат на което някои от тях бяха публикувани. Раздвижване в дейността по издаването на готовата научна продукция се очаква и във връзка със спечеленото от редица учени от Института финансиране от Фонд „Научни изследвания“ към МОМН (в конкурса за научни монографии, тематични сборници, справочници, енциклопедии и българска научна периодика). Финансова помощ получиха голям брой трудове (както колективни, така и по индивидуални теми), което е показателно за високото качество на научната продукция на Института. Сред финансираните трудове се нареждат както монографии (с автори: проф. Е. Мирчева и проф. М. Цибранска-Костова, доц. д-р М. Витанова, д-р В. Стойкова, гл. ас. д-р К. Мичева-Пейчева), така и речници („Речник на книжовния български език на народна основа от XVII в.” – спечелил конкурс и за 100-те книги към Министерството на културата, „Терминологично-енциклопедичен речник по обществено-политически науки”; т. 4 от второто допълнено и преработено издание и т. 14 на „Речник на българския език”; т. I, II, III, IV, V и VI на „Български етимологичен речник”) и периодични издания (сп. „Балканско езикознание”).

Въпреки тази положителна тенденция в издаването на научната продукция на Института за български език учените от Института продължават да изпитват системни финансови трудности при публикуването на завършените си планови теми.

Двете издавани от Института за български език списания „Български език” и „Балканско езикознание” се нареждат сред най-престижните и търсени издания по българско и балканско езикознание, включени са и в листата на ERIH (списък на Европейската научна фондация в Страсбург на издаваните по света списания в областта на хуманитарните науки). В тях публикуват свои трудове не само учени от Института, но и специалисти от други научни центрове към БАН, от много български университети, а също и учени от чужбина. Независимо от това тяхното издаване също е свързано с финансови проблеми. През 2011 г. списание „Балканско езикознание” беше на самоиздръжка, като от него излезе кн. 1 от т. 50, а кн. 2-3 е подготвена за печат. Списанието спечели субсидия от ФНИ към МОМН за следващата година. Списание „Български език” излиза редовно през 2011 г., благодарение на финансовата подкрепа от програма „Култура” към Столичната община.

8.2. Информационна дейност

Висока оценка заслужават усилията на учените от Института за български език за разпространение и популяризиране на резултатите от научната им дейност както в научните среди, така и сред по-широки кръгове от обществото. Показателен е фактът, че учените от Института са имали 47 участия в конференции в чужбина и значителен брой участия на

конференции у нас. Организирали са една национална конференция (с организатор Секцията по приложна ономастика).

Много важна насока в дейността на изследователите от Института за популяризиране на резултатите от техните разработки са участията им в публични изяви. През 2011 г. са отбелязани повече от 90 медийни изяви на учени от Института чрез участия в пресконференции, радио- и телевизионни предавания, интервюта в печатните медии, представяния на книги и речници и др. Положителна е тенденцията все повече учени от Института да се включват в популяризирането на резултатите от своите разработки и проучвания. През 2011 г. активно участие в тази дейност взеха: Л. Антонова-Василева, Д. Благоева, Н. Данчева, Хр. Дейкова, Цв. Димитрова, Сл. Керемидчиева, С. Коева, С. Колковска, Х. Кукова, Св. Лесева, А. Кочева-Лефеджиева, А. Манолева, Г. Митринов, В. Мичева, Вл. Мурдаров, Б. Ризов, Р. Станчева, М. Томов, А. Чолева, Б. Янев.

В резултат на все по-активното включване на учени от Института в медийни изяви Институтът вече има видимо присъствие в публичното пространство. Показателен е и стремежът на голяма част от учените да публикуват свои разработки в интернет и да осигуряват достъп до създадени от тях езикови ресурси през интернет, което дава възможност на повече хора (включително и неспециалисти) да се запознаят с тях и да ги използват.

Приложения към Годишния отчет на Института за български език за 2011 г.:

1. Таблица с приложения.
2. Списък с публикациите и цитиранията.
3. Информация за Научния съвет на звеното
4. Копие от Правилника за работа в звеното
5. Списък на използваните в отчета и приложенията към него съкращения

30 януари 2012 г.